

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีวิต และสามารถดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ต่อไปได้ แต่ที่ผ่านมาปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือ ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่ความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์กลับเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติบางประเภทจะมีการฟื้นตนเองได้ แต่ก็ต้องใช้เวลานานพอสมควร หากอัตราการใช้ทรัพยากรสูงมากเกินไป ความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากรจะถูกทำลายไปทำให้ไม่สามารถฟื้นตัวได้อีก การเพิ่มจำนวนประชากรในโลกอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมาเป็นแรงกดดันทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากจำนวนประชากรจะเพิ่มมากขึ้นแล้ว การพัฒนาที่ผ่านมานำไปสู่การใช้ทรัพยากรต่อคนในอัตราเพิ่มมากขึ้น และปล่อยของเสียมาสู่สิ่งแวดล้อมมากขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในที่สุด ผลกระทบของของเสียที่มีต่อสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับปริมาณของของเสียที่มนุษย์สร้างขึ้นและความสามารถในการดูดซับของสิ่งแวดล้อม เมื่อถึงจุดหนึ่งของเสียที่ไม่ย่อยสลายและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถดูดซับได้จะสะสมและส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั้งหมด การที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวการตัดสินใจและการลงมือของมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญรวมทั้งต้องแก้ไขนิสัย และความเคยชินต่างๆ ของมนุษย์ควบคู่ไปกับการลงทุนการพัฒนาเทคโนโลยี และการลงมือปฏิบัติการเพื่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทันที

จากการทบทวนปัญหาที่ผ่านมาทำให้มนุษย์เริ่มตระหนักว่าเราไม่สามารถมีสังคมหรือเศรษฐกิจที่สุขสมบูรณ์ได้ หากโลกยังเต็มไปด้วยปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ที่ผ่านมามีความต้องการในการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรยังคงมีอย่างต่อเนื่อง โดยไม่สามารถที่จะหยุดยั้ง ได้สร้างปัญหาทางสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง แต่มนุษย์ก็มีศักยภาพและมีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีทางเพื่อให้การทำลายหรือการสูญเสียสิ่งแวดล้อมน้อยลงไปได้ สิ่งที่ทำทนายในปัจจุบันคือการทำให้ความคิดดังกล่าวให้เป็นจริง และนำไปสู่การ

เปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาและการดำเนินวิถีชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาในยุคต่อไป

สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร การบริโภคนิยมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วเป็นพลังผลักดันหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องดำเนินการในหลายแนวทางเพื่อแก้ปัญหาโดยการหาทางลดรูปแบบการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและไร้ประสิทธิภาพ มีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ แผนงานที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการจัดการเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการบริโภคของประชากร และความสามารถในการรองรับได้ของธรรมชาติ ต้องการพัฒนาเทคโนโลยีที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง

การจะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้จะต้องเร่งแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทุกชนิด การอนุรักษ์ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ การแก้ปัญหาความยากจน การแก้ปัญหาของเมืองใหญ่ และการเพิ่มบทบาทของกลุ่มคนต่างๆ ในการแก้ปัญหการพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องเอาชนะปัญหาความยากจนและปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน กลยุทธ์ในการพัฒนาที่เหมาะสมต้องเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและแข็งขัน แม้ว่ารัฐบาลจะมีบทบาทสำคัญแต่จะต้องดำเนินการร่วมกับฝ่ายอื่นทั้งภาครัฐกิจ หน่วยงานปกครองท้องถิ่นองค์กรเอกชน และประชาชนทุกกลุ่มทุกระดับ เพื่อดำเนินการในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างสมดุล โดยการสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตเพื่อทุกคน ด้วยการจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศไปพร้อมกัน

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมประเทศไทยได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ในการพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี 2504 โดยแผนฯระยะที่ 1-3 (พ.ศ. 2504-2519) ประเทศไทยได้เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานการผลิตเป็นจำนวนมาก ในช่วงแผนฯระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ประเทศไทยจึงได้เริ่มให้ความสำคัญการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการปรับปรุงคุณภาพดิน การอนุรักษ์พื้นที่ป่า การฟื้นฟูสภาพทรัพยากรป่าไม้ แต่การดำเนินการในระยะนี้มีจุดอ่อนที่การรับผิดชอบทั้งหมดเป็นของหน่วยราชการส่วนกลาง ไม่มีองค์กรระดับล่างเข้าร่วมรวมทั้งมีการทำงานซ้ำซ้อน สร้างความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน ในแผนฯระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) มีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบผสมผสานทั้งการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ มีระบบการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแบบครบวงจร แต่การทำงานตามแผนในช่วงนี้มีปัญหาใหม่เกิดขึ้นเนื่องจากมุ่งแก้ปัญหาเป็นจุด ทำให้ไม่สามารถขยายงานไปยังพื้นที่อื่นได้ เพราะการจะแก้ปัญหาอย่างทั่วถึงต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ถึงช่วงแผนฯระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยมีความจริงจังมากขึ้นเนื่องจากปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรและปัญหาความเสื่อมโทรมปรากฏให้เห็นชัดเจน ในแผนฯ ระยะเวลาที่ 7 (พ.ศ. 2535-2540) การบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเริ่มอาศัยการมีส่วนร่วมของทั้งภาคราชการ และเอกชนและประชาชนในพื้นที่ มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรลงไปในระดับต่างๆ และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรและตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อให้ดำเนินการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร มีการกระจายอำนาจและบทบาทหน้าที่ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้จังหวัดและท้องถิ่นในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหามลพิษในพื้นที่ของตนเอง

นับตั้งแต่แผนฯ ระยะเวลาที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา ประเทศไทยนำความคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ประกอบการวางแผน โดยให้ความสำคัญในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงบทบาทภาครัฐและการสร้างโอกาสให้ประชาชนชุมชน และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาเครือข่ายสารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยถือเป็นสิทธิในการรับรู้และใช้ประโยชน์จากข้อมูล ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจ (ชูเกียรติ ลีสวรรณ์, 2546)

ปัจจุบันจำนวนประชากรมีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าเพิ่มมากขึ้น ทำให้สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมถึงขั้นวิกฤต สำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลและองค์กรหลายฝ่าย ดังนั้นจึงได้มีการนำแนวคิดและวิธีการที่หลากหลายมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ทั้งตามหลักวิชาการและหลักความเชื่อทางศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยผนวกเข้ากับความเชื่อทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อจะสามารถรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีให้คงอยู่ตลอดไป เพราะคนไทยในชนบทส่วนใหญ่จะใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเหนียวแน่นมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

จากงานวิจัยของประสพสุข พันธประยูร (2535) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดภาคเหนือของไทย พบว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่ชาวบ้านมีความศรัทธาเป็นพลังในการอนุรักษ์และพยายามที่จะสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน ให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น สील 5 พรหมวิหาร 4 อริยสัจ 4 และสังคหวัตถุ 4 และงานวิจัยของ พระมหาธีระวุฒิ ธีรธมฺโม (2543) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ สื่อนุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกของประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการ

อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า พระสงฆ์ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ เป็นส่วนช่วยเสริมบทบาทของ พระสงฆ์เองอยู่แล้ว อาทิเช่นการมีบุคลิกภาพที่น่าเคารพนับถือ ความสุขุมรอบคอบ ความมีเมตตา ความสุภาพอ่อนโยน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ตลอดจนจริยวัตรที่งดงามสม่ำเสมอของพระสงฆ์เอง

ชุมชนชาวบ้าน ณ ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคดยผาสัม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ก็เช่นกันที่ในอดีตเคยประสบกับสภาพปัญหาดังกล่าวมาแล้ว กล่าวคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรกำลังตกอยู่ในสภาพที่ไม่มีทางออกเป็นเสี่ยงบอกเล่าของชาวบ้าน อาจดูจากความยากจนที่มีกันถ้วนหน้าภาวะหนี้สิน เพราะการใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มมีวิธีการผลิตแบบใหม่เข้ามาเพิ่มมากขึ้น โดยเน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจหาเงินเพื่อเลี้ยงชีพ ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายปัจจัยต้นทุนการผลิตที่มีราคาสูง และยังผนวกกับภาวะความเสี่ยงของราคาผลผลิตที่ไม่มีใครรับประกันได้ นอกจากนั้นยังซ้ำเติมด้วยดินที่เสื่อมสภาพ และสุขภาพร่างกายเริ่มทรุดโทรมอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีมาเป็นเวลานาน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เมื่อก่อนไม่มีที่ดินทำกินยากจนมาก นาทำกินก็ไม่มี ตอนนีเมื่อลูกสาวซื้อที่นาให้ก็อาศัยทำมาหากินมาตลอด ครอบครัวของแม่ทุกคนต้องเห็นคุณค่าของแผ่นดิน ไม่เคยใช้สารเคมีมาก่อน แต่เมื่อเหตุปัจจัยความต้องการของครอบครัวอยากได้เครื่องอำนวยความสะดวกใช้ในครัวเรือนได้แก่ ทีวี ตู้เย็น และรถจักรยานยนต์ ทำให้ครอบครัวต้องเปลี่ยนวิธีการทำนาแบบใหม่เพื่อเพิ่มปริมาณผลการผลิตให้ได้มากขึ้น แต่ข้อจำกัดคือที่ทำนามีน้อยจึงต้องมีความจำเป็นจะต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเร่งผลผลิต เป็นต้น และพอทำติดต่อกันมาหลายปีก็ส่งผลต่อสุขภาพของตัวเองรู้สึกว่าการแย่ง ดันทุนปัจจัยการผลิตก็สูงขึ้นทุกปี” (บทสัมภาษณ์ อามร คำสอน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านคดยผาสัม) นี่คือนสภาพปัญหาหนึ่งของชาวบ้านที่กำลังเผชิญอยู่ซึ่งถือเป็นสาเหตุที่ทำให้รายได้ในการเกษตรไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการลงทุนในครั้งต่อไป ชาวบ้านต้องหันไปกู้เงินเพื่อมาลงทุนในการเกษตร หรือเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หรือนำไปใช้หนี้เก่าเมื่อปีที่ผ่านมา กลายเป็นวงจรหนี้สิน นี่คือนสาเหตุหลักที่ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ และอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือเยาวชนคนรุ่นใหม่ทั้งถิ่นที่ อาชีพพ่อแม่ เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านพ่อแม่ผู้ปกครองมีค่านิยมไม่อยากจะให้ลูกหลานทำอาชีพเกษตรกร และไม่ต้องมารับเคราะห์กรรมแบบที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ทำให้ความหวังของผู้ปกครองทั้งหมดอยู่ที่การพยายามส่งเสียให้บุตรหลานมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าในเมือง ซึ่งมีทั้งผู้ที่สมหวังและผิดหวัง เพราะส่งเสียให้ศึกษาต่อไปแล้วเรียนไม่จบบ้าง หรือเรียนจบแล้วยังหางานทำไม่ได้ แต่ความจริงคือเยาวชนเหล่านั้นส่วนใหญ่ต้องแบกภาระหนี้สินก้อนโต จากการกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) มีบางรายกลับมาให้พ่อแม่หาซดใช้ให้ก็มี

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันอยู่หลายด้าน แต่ประเด็นหลักหากจะทำการแก้ไขปัญหา ก็จะต้องมีการพัฒนาและส่งเสริมสิ่งแวดล้อม และจากกรณีนี้ ทางศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นำโดยพระอาจารย์สรยุทธ ชยปญฺโญ และ พระอาจารย์สังคม ชนปญฺโย ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานที่น่าสนใจยิ่ง เช่น นำปัญหาของชาวบ้านมาร้อยเรียงกัน จนเห็นภาพการเชื่อมโยงของปัญหา และคิดแนวทางในการแก้ไขที่จะทำให้เกิดผลในระยะยาว โดยการนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาแบบองค์รวมที่จะต้องแก้ไขในเวลาเดียวกัน มี 4 ประการดังนี้ 1. ทำอย่างไรให้มีป่าและแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้ง เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการเพาะปลูกได้อย่างยั่งยืน 2. การคืนชีวิตสู่แผ่นดิน ให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์พร้อมที่จะให้ผลผลิตที่มีค่าต่อเกษตรกร 3. การลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิต คือผลิตเองเท่าที่จะทำได้ให้มากที่สุด โดยเฉพาะปุ๋ยชีวภาพ และเชื้อเพลิงในการขนส่ง เพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ได้ 4. เปลี่ยนค่านิยมการส่งลูกไปเรียนในเมือง นอกจากจะหวังผลที่น่าชื่นใจได้ยากแล้ว ยังต้องรับภาระหนี้สินก้อนโต และที่ร้ายกว่านั้น คือจะไม่มีใครสืบต่ออาชีพของพ่อแม่ และที่ดินไร่นาก็จะถูกขายหมด ในส่วนของแนวทางการแก้ปัญหาที่ต้องแก้ไขในเวลาเดียวกันมี 4 ประเด็น พระอาจารย์ได้ออกแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้มีความสอดคล้องบนพื้นฐานวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในการแก้ไขปัญหาให้ทันทั่วถึงและสามารถพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านนำไปสู่การสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้นำเอาแนวทางพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน เข้ามีส่วนร่วมเป็นภาคีหลักในการกำหนดแผนพัฒนาชีวิตโดยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน ซึ่งรูปแบบกิจกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 แผนกคือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ ซึ่งถือเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ (Check Dam) เพิ่มความชุ่มชื้นในผืนดิน ป้องกันไฟป่า ป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยการปลูกต้นไม้ในใจคน การปลูกไม้ใช้หนี้กับธนาคารต้นไม้ โดยการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่างตามแนวทางพระราชดำริคือ พออยู่ พอกิน พอใช้ และพอร่วมมือ

2. ปัจจัย 4 เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพเน้นการฟื้นคืนชีวิตให้กับดิน โดยให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำการเกษตรของชุมชนให้เน้นมาทำการเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรผสมผสาน และมีการจัดการวัสดุที่เหลือทิ้งอย่างถูกวิธี ด้วยการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ มีการทำน้ำยาอเนกประสงค์ แชมพู เป็นต้น

3. พลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงาน เน้นการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า โดยมีการรวบรวมน้ำมันเก่าที่ใช้แล้ว มาบำบัดเพื่อทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล รวมถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกดอกทานตะวัน และสบู่ดำเพื่อสกัดเอาน้ำมัน ยิ่งไปกว่านั้นการใช้พลังงานสะอาดจากธรรมชาติ เช่นพลังงานจากลม รวมถึงการหมักมูลสัตว์เพื่อเป็นแก๊สชีวภาพก็เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

4. การจัดการศึกษาที่พอเพียง โดยการบูรณาการสาระการเรียนรู้แต่ละมาตรฐานของช่วงชั้นต่างๆ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน โดยทางวัดได้ขอจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัยหรือโฮมสคูลให้แก่บุตรหลานชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้มีความรู้เรียนจบออกมาสามารถทำงานสืบต่ออาชีพพ่อแม่ และดูแลรักษามรดกที่ดินของพระพรหมบุรุษเอาไว้ได้ เป็นการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ พ.ร.บ. 42 ปรับปรุง 45 คือให้เด็ก เป็นคนดี มีความรู้ อยู่เป็นสุข ได้ในสังคมอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่ากระบวนการออกแบบกิจกรรมเพื่อการพัฒนา 4 แผนก ของศูนย์การเรียนรู้ของวัดไม่ได้เกิดขึ้นจากการคิดเองโดยไม่มีฐานข้อมูลที่เผชิญอยู่ เมื่อได้ข้อมูลจะนำมาวิเคราะห์ตามหลักพุทธธรรมอริยะสี่สิ่งเพื่อหาทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งในกระบวนการที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์นั้น ลำพังเพียงพระอาจารย์กับชาวบ้านก็อาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนาน และถ้าหากยังจะขยายแนวคิดสู่ชุมชนอื่นๆ ก็ยิ่งเป็นไปได้ยาก ซึ่งจากการตระหนักถึงความจำเป็นในข้อนี้ พระอาจารย์จึงได้น้อมนำเอาแนวทางพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมเป็นภาคีหลักในการขับเคลื่อนและเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในภาคีทุกฝ่ายต้องเข้ามา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ นี่คือหัวใจในกระบวนการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้สู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงอยากศึกษาถึง บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมและความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามที่ว่า พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรในฐานะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมทั้งต้องการศึกษาว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นอย่างไร และมีกระบวนการและเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในลักษณะไหน จึงทำให้เกิดพลังในรูปแบบเครือข่ายขึ้นมาได้ เพื่อนักวิจัยจะได้นำข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายกันหรือใช้เป็นฐานในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อการต่อยอดในการพัฒนาให้เป็นอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม บ้านอมलग ตำบลแม่สาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม บ้านอมलग ตำบลแม่สาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษากระบวนการและเทคนิคของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม บ้านอมलग ตำบลแม่สาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

1. ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกชุมชนศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม หมู่ 2 บ้านอมलग ตำบลแม่สาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขต ด้านเนื้อหา เนื้อหาที่กำหนดในการวิจัย ครอบคลุมประเด็นหลักดังนี้

2.1) บริบทชุมชน

- บริบทชุมชนทั่วไป ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- บริบทศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม ได้แก่ กระบวนการที่ทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม

2.2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตัวบุคคล (พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป) สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรม สถาบันครอบครัว ระบบความเชื่อความศรัทธาในสถาบันศาสนาของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบรรยากาศในการทำงาน การเงินภายในศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม

- ปัจจัยภายนอก ได้แก่ งบประมาณสนับสนุน แหล่งทุน ทั้งด้านการเงินบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือชุมชน การสนับสนุน จากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.3) กระบวนการและเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- กระบวนการในการทำงาน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน วิธีการจัดการ โครงการ/กิจกรรม

- เทคนิคที่ใช้ในการทำงาน ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้ ด้านการพัฒนาชุมชนการศึกษา ทางเลือกคือการศึกษาโดยครอบครัว (Home school) ประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดความยั่งยืน เห็นได้จาก ธนาคารต้นไม้ กิจกรรม 9 ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ ฝายกั้นน้ำ (Check Dam) เป็นต้น

2.4) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- การถอดบทเรียนของบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมในแต่ละประเด็น ของข้อ 2.1-2.3 แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับผลของการดำเนินงาน เพื่อสรุปเป็นบทบาทของพระสงฆ์ ภายใต้ประเด็นและมุมมอง การสนับสนุน กระตุ้น ผลักดัน และบริหารจัดการ

3. ขอบเขตด้านประชากร

วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านอมลอง ตำบลแม่สาว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วยบุคคลต่างสถานภาพทางด้านสังคมและบทบาทหน้าที่ มีดังนี้

3.1) พระสงฆ์ พระนักพัฒนา 2 รูป ได้แก่

- พระอาจารย์สรยุทธ ชยปญโญ
- พระอาจารย์สังคม ธนปญโญ

3.2) สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน 30 คน

3.3) สมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์คอกยผาส้ม

- คุณอินสอน พุทธิโส (ประธานกลุ่ม)

- สมาชิกกลุ่ม เกษตรอินทรีย์ (จำนวน 50 คน)

3.4) เจ้าของสวนต้นแบบ 5 พื้นที่ จำนวน 5 คน

3.5) กลุ่มนักเรียน/ผู้ปกครอง/ครูอาสาสมัคร จำนวน 14 คน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่คอย กระตุ้น ผลักดัน บริหารจัดการ ตั้งแต่เริ่มงาน โครงการจนเกิดผลจากโครงการ ซึ่งได้มาจากวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทั้งทางปัจจัย กระบวนการเทคนิค และผลที่เกิดจากโครงการ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทั้งการคิดริเริ่ม วางแผน และมีส่วนร่วมในการดำเนินการจากแผนงานและโครงการที่ได้วางไว้ การแบ่งปันผลประโยชน์จากรูปแบบของความพึงพอใจหรือรูปผลประโยชน์อื่นๆ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อการดำเนินโครงการ ทั้งจากปัจจัยภายในประกอบด้วย ตัวบุคคลที่เป็นพระนักพัฒนา สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรม สถาบันครอบครัว ระบบความเชื่อความศรัทธาในสถาบันศาสนา ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ระบบการทำงาน การเงินภายในศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ เศรษฐกิจพอเพียง และปัจจัยภายนอกประกอบด้วย งบประมาณสนับสนุนแหล่งทุนด้านการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เครื่องอำนวยความสะดวก การสนับสนุนจากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

กระบวนการและเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ที่ทำผ่านกิจกรรมสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน กับการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล และทำการถอดเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนาของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ผ่านกิจกรรมที่กล่าวมาแล้วนี้ โดยเป็นการแยกเทคนิคหลักๆ ที่ใช้ในกระบวนการทำงานกับลงลึกถึงเทคนิคเกร็ดย่อยในแต่ละกิจกรรมดังกล่าว

การเห็นคุณค่าในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแสดงออกของพระสงฆ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องความรู้สึกรักหวงแหนการให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในแง่ของการส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างถูกต้องเหมาะสมกับระบบนิเวศภายในชุมชน

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางตามเศรษฐกิจพอเพียงที่พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูปนำมาปรับใช้ในการเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม ร่วมกับชาวบ้าน สมาชิกศูนย์เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในหมู่บ้านอมลองให้กลับมามีความสุขดังเดิม โดยที่ในงานวิจัยชิ้นนี้ จะใช้ฐานการเรียนรู้เพื่อทำการศึกษาทั้งหมด 9 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้ที่ 1 ฐานคนรักน้ำ การเรียนรู้ที่ 2 ฐานคนรักป่า การเรียนรู้ที่ 3 ฐานคนรักแม่ การเรียนรู้ที่ 4 ฐานคนมีน้ำยา การเรียนรู้ที่ 5 ฐานคนเอาถ่าน การเรียนรู้ที่ 6 ฐานคนมีไฟ การเรียนรู้ที่ 7 ฐานคนเลี้ยงสัตว์ การเรียนรู้ที่ 8 ฐานคนทำนาอินทรีย์ การเรียนรู้ที่ 9 ฐานพออยู่พอกิน ซึ่งทั้ง 9 ฐานนี้ผู้วิจัยมีมุมมองในเชิงบูรณาการ และการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved